

7.2. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Структура навчально-методичного забезпечення літературної освіти школярів у системі профільного навчання може складатися з:

– **нормативного комплексу:** традиційного (*календарний, календарно-тематичний план*) та інноваційного – *програмно-тематичного комплексу планування літературної освіти школярів, який уключає проектно-конструкторську модель курсу літератури (ПКМК), – вивчення літературної теми (ПКМТ), – уроку літератури (ПКМУ), – посібниково-хрестоматійний довідник із літератури для учня-читача (ПХДЛ): хрестоматія для допитливих* (збірка історико-літературно-культурологічних матеріалів для самостійного індивідуального та колективного читання, формування духовно-естетичних цінностей і потреб, національної культурної свідомості); *літературно-освітня книжка* (довідкові відомості з цікавого літературознавства, про особу письменника, літературних персонажів тощо, мета яких – розвиток літературних інтересів, логічного та образного мислення, художньо-творчої, образної уяви), *тезаурус-довідник до літературної теми* (система теоретико-літературних понять, представлених у текстовому та логіко-структурному варіантах чи/і з використанням інформаційно-комп'ютерних технологій, словник лексики художніх творів, літературно-критичних, історико-публіцистичних статей тощо), *теоретико-літературний задачник* (система завдань для повторення теоретико-літературних понять, з'ясування лексичного значення слів; виконання випереджувальних літературно-художніх завдань удома самостійно, індивідуально, з членами сім'ї), *літературна тестотека* (збірка різноваріантних тестів для визначення рівня освоєння учнями літературного матеріалу, оволодіння теоретико-літературними вміннями під час аналізу/інтерпретування художнього твору, рівня компетентності учня-читача, інтелектуальних, літературно-художніх, комунікативно-мовленнєвих можливостей), *робочий зошит учня* (система варіативно-вибіркових завдань, літературознавчі ігри, кросворди тощо);

– **навчального комплексу** (підручник, дидактичні матеріали, набори навчальних тестів, збірники літературно-мистецьких задач і завдань, візуальні засоби навчання тощо);

– **загальнометодичного комплексу** (різні посібники для вчителя-словесника);

– **методичного комплексу** (матеріали, розроблені вчителем літератури);

– **засобів діагностики** (комплект різнорівневих і різноваріантних тестових завдань, які враховують специфіку літератури як мистецтва слова).

Стратегії літературної освіти школярів у системі профільного навчання

Навчально-методичне забезпечення має бути створене відповідно до всіх напрямів профільного навчання в системі літературної освіти школярів, виконані на папероносієві, в електронному варіанті з використанням інформаційно-комп'ютерних засобів і в обов'язковому порядку включати засоби та матеріали для:

- а) проведення елективних курсів, факультативів тощо;
- б) організації індивідуальної роботи з учнями-читачами;
- в) додаткових індивідуальних занять (ДІЗ);
- г) підготовки роботи в Малій академії наук України (МАН);
- д) забезпечення дослідно-пошукової діяльності учнів-читачів в урочний та позанавчальний час (ДПДЧ);
- е) участі в літературно-мистецьких змаганнях, конкурсах, олімпіадах, форумах тощо.

Сьогодні як ніколи важливо вчителів літератури оволодіти здатністю до складання робочої навчальної програми з того елективного курсу, який буде обраний/запропонований для вивчення учнями-читачами й словесником. Важливість означеного виду діяльності та набуття такої професійно-фахової компетентності вчителем-словесником у сучасних освітніх умовах є очевидною. У планувальній діяльності педагогічні працівники мають оволодіти й такими вміннями як моделювання, проектування, конструювання освітнього простору зі свого навчального предмета, який або/і конкретизуватиметься, доповнюватиметься, поглиблюватиметься тощо шляхом уведення/вибору суб'єктами навчального процесу відповідного курсу, факультативу і т. ін. Власне це та нова функція, яку виконуватиме сучасний педагог, працюючи з учнями допрофільної і профільної школи. Гостро він відчуватиме складність у розробці робочої навчальної програми елективного курсу.

До введення системи профільного навчання педагогічні працівники працювали за програмами, які пропонувалися Міністерством освіти і науки України (навіть і в період уведення класів і програм із поглибленим вивченням предметів. Принагідно згадаємо, що 20 листопада 2006 року виповнилося 40 років із дня введення такої форми організації навчальної діяльності школярів Постановою Ради Міністрів СРСР). Ніколи функціоналом учителя не передбачалося розроблення навчальних програм. У вищих навчальних закладах майбутніх фахівців цьому не навчали. На курсах підвищення кваліфікації рідко знайдеш серед тематики занять ті, які сприятимуть набуттю педагогічним працівником таких компетенцій, умінь і навиків.

Актуальність такого виду діяльності для педагога взагалі, а вчителя літератури зокрема викликана тим, що:

– особистісно зорієнтована освіта передбачає наявність у складі кожної предметної галузі варіативної складової, яка включає надлишкову кількість елективних курсів, можливість для проведення індивідуальних занять, консультацій, факультативного навчання;

– навчальні предмети в нових умовах мають надавати не стільки «декларативні» знання, хоча вони може є найактуальніші й найнеобхідніші для життя, скільки чіткі, продумані, обґрунтовані теоретичні основи «процесуальних» знань;

– рефлексивне ставлення до індивідуального надання переваги тому чи іншому навчальному предметові стає «соціалізаторським актом», який здійснює кожний школяр для визначення свого професійного майбутнього;

– вибірковість профілів, курсів тощо для досягнення особистих успіхів є тією чи не найважливішою умовою самореалізації учнів у період навчання в школі.

Означене протиріччя між реальним форматом допрофільної/профільної школи й здатністю педагога організувати та реалізувати навчання в умовах широкого введення елективних курсів потребує осмислення технології програмотворення власне у професійно-фаховій діяльності вчителя літератури.

Учителеві-практику сьогодні необхідно набути здатності у творенні програмного продукту, зрозумівши основи такої діяльності та складові робочої навчальної програми.

Навчальні програми шкільних предметів унормовані, відповідають певному стандарту базової і повної середньої освіти й запропоновані як календарно-тематичний план, що передбачає можливість унесення певних змін і коректив учителем відповідно до його умов роботи. Банк програм елективних курсів ще офіційно не напрацьований, цей процес останнім часом лише набуває активної фази. Навіть за умови, коли їх напрацьовано буде в достатній кількості, це не вирішить проблему. *По-перше*, елективні курси орієнтовані на задоволення запитів конкретної групи учнів, то можна стверджувати, що вони передбачають або їх докорінне, або часткове доопрацювання, виходячи з професійно-фахового рівня вчителя-словесника та літературного розвитку учня-читача, особливостей складу школярів (з одного класу учні чи це буде змішаний варіант, якщо це малокомплектна сільська школа) тощо. *По-друге*, програма елективного курсу не так жорстко закладає обов'язковий для вивчення обсяг навчального матеріалу, оскільки вчитель літератури зміст і форму підсумкового контролю формує, моделює самостійно. *По-третьє*, темп вивчення матеріалу елективного курсу може бути адекватним ситуації, яка реально склалася. Важлива тут наявність переліку

Стратегії літературної освіти школярів у системі профільного навчання

умінь і навиків чи спрогнозованого гарантованого (планованого, очікуваного) особистісно вмотивованого результату, який учень-читач зможе набутися, сформувавши, розвинути під час фасилітативної (партнерської) співпраці: «учень-читач – автор (художній твір) – учитель-словесник». *По-четверте*, робочу програму елективного курсу маємо вибудовувати не стільки за лінійним принципом чи послідовності вивчення навчального матеріалу, як дати можливість учням відповісти не стільки на питання про те, що взнали на уроці, як зрозуміти, чого вони навчилися, що можуть виконувати, як діятимуть у професійно зорієнтованому просторі (хоч і в перспективі) тощо. Тоді знання й набуті вміння стануть особистісно важливими. *По-п'яте*, елективний курс не передбачає жорсткості вимог до обов'язкової успішності. Результат вивчення літературно-мистецького матеріалу одного й того ж елективного курсу для різних учнів може бути різним, важливо, щоб вони були рівноцінні з точки зору самих учнів-читачів. Така індивідуалізація до одержання планованого результату передбачає переорієнтування в оцінюванні кінцевого продукту співпраці. Варіанти обліку й оцінювання результатів освітньо-розвивальної діяльності можуть бути різноманітними: прийом самоаналізу (усного й письмового) й самооцінки, захист дослідницьких завдань, літературно-мистецьких мікропроектів, виконання практичних завдань, підготовка рефератів і участь у семінарах, круглих столах, шкільних конференціях тощо. Але за будь-яких обставин, той чи інший варіант планованого результату та його оцінювання вчителем літератури має бути або чітко виписаний, або спільно з учнями розроблений і прийнятий. Навіть і цей процес із демократичних позицій повинен передбачати чітку процедуру дій, співпраці, щоб кожен знав і уявляв свої обов'язки на шляху духовно-естетичного, літературно-мистецького, професійного зростання.

Літературно-мистецький матеріал учитель має вибудовувати/планувати з урахуванням цілого ряду принципів: модульності, укрупнених дидактичних одиниць, професійно-особистісної зорієнтованості, професійно-практичної значущості, вибірковості та варіативності (завдань, матеріалу для вирішення досліджуваної проблеми, теми).

Аналіз програм елективних курсів, досвіду освітян України, які плідно займаються профільним навчанням (м.м. Біла Церква, Полтава, Харків, Київ), засвідчують: має і може відбутися професійно-фахова переорієнтація сучасного вчителя літератури, який буде здатний розробляти навчально-методичний продукт для забезпечення профільного навчання. Першим у цьому комплексі є робоча навчальна програма елективного курсу. Створення її під силу підготовленому фахівцеві і, звичайно, зацікавленому. Розроблення такого продукту – складний процес,

потребує зусиль не одного вчителя чи шкільної методичної служби. Принагідно скористаємося апробованим алгоритмом, який запропонований колегами технічного ліцею № 173 м. Харкова: розробка навчальної програми → розробка моделей занять спецкурсу та посібника для учнів згідно з навчальною програмою → діяльність творчих груп експериментальної апробації навчальної програми → нормативне впровадження програм.

Ураховуючи вище назване, можемо запропонувати можливий варіант структури робочої навчальної програми, яка подана в додатку.

7.3. НАУКОВИЙ СУПРОВІД РЕАЛІЗАЦІЇ

Літературна освіта учнів у системі профільного навчання буде зреалізованою якщо:

- провести експертизу наявності наукових досліджень із проблем профільного навчання взагалі та літературної освіти зокрема;
- підготувати необхідний електронний банк даних матеріалів із даної проблеми як загальнодоступний для будь-якого навчального закладу;
- розробити психолого-педагогічне обґрунтування сприйняття, аналізу, інтерпретації тощо художніх творів у класах із різним профільним спрямуванням;
- запропонувати методику вивчення літературно-мистецьких творів модерної і постмодерної літератури у класах різного профілю;
- розробити технологію підготовки програм елективних літературних курсів і методику їх проведення;
- удосконалити методику дослідно-пошукової діяльності учнів-читачів в умовах профілізації навчального процесу;
- науково обґрунтувати та запропонувати методику й засоби діагностики літературних, читацьких досягнень школярів профільної школи;
- запропонувати для вчителів літератури варіанти програм елективних курсів, факультативів для можливого використання в умовах різних типів навчальних закладів;
- утворити робочу групу з науково-педагогічних працівників для підготовки Концепції літературної освіти учнів сільської школи з профільним навчанням;
- розробити оптимальну систему наукової, організаційно-методичної підготовки старшокласників до написання і захисту науково-дослідницької літературної роботи на конкурсі МАН.

Для вирішення названих і багатьох інших навчально-методичних задач, пов'язаних із реалізацією Концепції літературної освіти школярів у системі профільного навчання, необхідно створити тимчасові науково-